

“หม้อ” ที่กูบังบาเตาะ

วุฒิ วัฒนสิน¹

เดินทางออกจากอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ไปตามเส้นทางปัตตานี-นราธิวาส ราว 35 กิโลเมตร ถึง หมู่บ้านปาลัส ที่มีชื่อเสียงในฐานะแหล่งขาย เสื้อผ้ามือสองในจังหวัดปัตตานี เลี้ยวขวาที่สี่แยก ปาลัสเข้าไปประมาณ 14 กิโลเมตร ก็จะถึงมัสยิด สะก่า อำเภอมายอ ทางด้านซ้ายมือตรงข้ามมัสยิดจะ ปรากฏป้ายโรงเรียนสะก่า นั่นคือปากทางเข้าสู่หมู่บ้าน กูบังบาเตาะหมู่บ้านที่กำลังกลายเป็นตำนานของ สถานที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแห่งเดียวใน จังหวัดปัตตานี กูบังบาเตาะเป็นหมู่บ้านไทยมุสลิม เล็ก ๆ แห่งหนึ่งของตำบลสะก่า อำเภอมายอ จังหวัด ปัตตานี หมู่บ้านกูบังบาเตาะประชากรส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาอิสลาม ในอดีตเรียกชื่อหมู่บ้าน “บ้านกูแรด” เนื่องจากในบริเวณนี้เป็นป่าและมีแรดมาก



บ้านเรือนที่หมู่บ้านกูบังบาเตาะ ที่มีความสงบร่มรื่น

การปั้นหม้อที่หมู่บ้านกูบังบาเตาะ ได้มีการทำ สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เหตุที่มีการทำ เครื่องปั้นดินเผาที่นี่มากเพราะดินเหนียวในบริเวณนี้ หาง่ายและมีคุณภาพดีเหมาะสมกับการนำมาปั้นและ เผา ดินเหนียวจากที่นี่เก็บไว้ที่บ้านเอาพลาสติกคลุม ไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ดินแข็งตัวเร็วเกินไป เพื่อเตรียม เข้าสู่กระบวนการปั้นต่อไป



ภูเขาเผาเตาะที่หมู่บ้านกูบังบาเตาะ

อาบือเซาะ เจ๊ะนิ ช่างปั้นวัยชราเล่าว่า ในอดีต ทุกครั้งก่อนที่จะบุกเบิกหน้าดินเพื่อจะนำดินเหนียว มาปั้นหม้อจะต้องมีพิธีเช่นไหว้ โดยนำควายเผือก มาเชือด ณ บริเวณที่จะเปิดหน้าดิน พิธีกรรมเหล่านี้ ซึ่งน่าจะมาจากความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ฮินดู

¹ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

หรือพุทธ แต่ได้หมดไปเมื่อศาสนาอิสลามเริ่มเข้ามา มีอิทธิพลในหมู่บ้านกูบังบาเดาะ เพราะศาสนาอิสลามมีความเชื่อว่า “เขาจะไม่กราบไหว้และบูชาสิ่งอื่นใดนอกจากพระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น”

ชาวบ้านที่กูบังบาเดาะนิยมปั้นหม้อเป็นส่วนใหญ่ โดยในอดีตจะไม่มีการซื้อขายเพื่อรายได้ แต่จะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน เช่น ชาวบ้านอำเภอปะนาเระซึ่งเป็นชาวประมงเนื่องจากอาศัยอยู่ใกล้ทะเลจะนำปลามาแลกกับหม้อตามขนาดที่ต้องการจากชาวบ้านกูบังบาเดาะ แต่ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาจากที่นี่จะมีวางจำหน่ายอยู่ทั่วไปในจังหวัดปัตตานีและยะลา แต่ที่มีมากอยู่ที่ร้านในตลาดปาลัส จังหวัดปัตตานี

กระบวนการปั้นหม้อที่นี่มีความเป็นเอกลักษณ์ทั้งในด้านรูปทรง ลวดลาย และการเผา ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเที่ยวได้จะนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดังนี้

วัตถุดิบ

ดินเหนียว มี 3 ชนิดคือ ดินขาวเนื้อดี ดินแดงเนื้อค่อนข้างหยาบ และดินดำที่นิยมใช้มากที่สุดในปัจจุบัน

ทราย ได้มาจากคลองภายในหมู่บ้าน

ฟืน ได้แก่ ทางมะพร้าว ทางตาล ทางหมาก และเศษไม้ที่ทำได้ภายในหมู่บ้าน

กระบวนการปั้นหม้อ

การเตรียมดิน นำดินเหนียวที่ได้มาจากเขาเกาะเตาะที่มีลักษณะเป็นก้อนๆ รวมกันตรงกลางลานพื้นปูนใช้ไม้ตำดินที่เรียกว่า “นูโม๊ะ” ซึ่งมีลักษณะคล้ายที่ตำข้าว คือเป็นท่อนไม้ค่อนข้างกลม ที่ปลายด้านหนึ่งมนเพื่อความเหมาะสมในการตำก้อนดินเหนียวทั้งหมดให้ละเอียดกลายเป็นเนื้อเดียวกัน



การตำก้อนดินเหนียวด้วยนูโม๊ะ

การนวดดิน นำทราย 1 ส่วน ผสมกับดินเหนียวที่ผ่านการเตรียมดินมาแล้ว 3 ส่วน นวดให้เข้ากัน วิธีการนวดดินเริ่มต้นโดยโรยทรายลงบนพื้น แล้ววางก้อนดินเหนียวทับ จากนั้นจึงใช้เท้าเหยียบย่ำไปมาให้เนื้อดินเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วจึงม้วนแผ่นดินเหนียวยกขึ้นเพื่อทำการนวดดินเหมือนวิธีการเดิมอีกทำอย่างนี้ 2-3 เทียว ดินเหนียวก็จะเข้ากันเป็นเนื้อเดียวกัน



โรยทรายลงบนพื้น



ใช้เท้าเหยียบย่ำไปมา



ม้วนแผ่นดินเหนียว

หลังจากนวดดินเสร็จแล้ว จึงปั้นขึ้นมาเป็นก้อนรูปทรงสูงปลายเรียวเข้าเล็กน้อย ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมและสะดวกในการขึ้นรูปในขั้นตอนต่อไป



ปั้นหมุนด้วยมอเตอร์

ปัจจุบันการปั้นหม้อที่ภูบึงบาเดชะ ช่างปั้นหม้อนิยมใช้ปั้นหมุนด้วยมอเตอร์ในการขึ้นรูปเพราะได้รับความสะดวกสบายมากกว่า เพียงใช้ฝีมือในการปั้นและตกแต่งไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้รูปทรงที่พึงพอใจ ในขั้นตอนของการขึ้นรูปนี้จะได้รูปทรงของหม้อที่ยังไม่สมบูรณ์ วางทิ้งไว้จนหมาด เพื่อจะได้เตรียมตกแต่งลวดลายในลำดับต่อไป



ก้อนดินเหนียวที่พร้อมที่จะขึ้นรูป



การขึ้นรูปบนแป้นหมุนมอเตอร์

การขึ้นรูป แป้นหมุนสำหรับขึ้นรูปมี 2 ชนิด คือ แป้นหมุนด้วยเท้าหรือใช้คนช่วยหมุน กับแป้นหมุนที่ใช้มอเตอร์ช่วย



รูปทรงของหม้อที่ได้จากขั้นตอนขึ้นรูป



แป้นหมุนด้วยคน

การตกแต่งลวดลาย

หลังจากได้รูปทรงหม้อแล้ว และในขณะที่กำลังหมาดอยู่ จะใช้ไม้ตบลายตกแต่งรูปทรงภายนอก

และใช้หินดุรงรับอยู่ภายในหม้อ ตกแต่งจนได้รูปทรงสวยงามตามต้องการ



ไม้ตบหลายลวดลายต่างๆ



ช่างปั้นหม้อกำลังนั่งตบลาย



หม้อที่พร้อมสำหรับการเผา

นี้ไม่มีเตาเผา อาจารย์ศรีโพธิ์ กลิ่นมาลี จากศูนย์ศิลปาชีพ (เครื่องปั้นดินเผา) ตำบลนากักยิม ราชนิเวศน์เคยมาที่หมู่บ้านกูบังบาเดาะและได้สร้างเตาเผาสมัยใหม่ขึ้นแต่ชาวบ้านไม่เคยใช้เลย เนื่องจากชาวบ้านใช้ไม่เป็นและพอใจที่จะใช้วิธีเผาแบบดั้งเดิมมากกว่า กล่าวคือเริ่มต้นโดยการนำหม้อที่แตกหรือชำรุดมาจัดวางเป็นฐานบนลานพื้นดินโดยให้มีพื้นที่ว่างระหว่างหม้อเพื่อให้ไฟผ่านได้ จากนั้นจึงจัดวางหม้อซ้อนทับขึ้นไปเรื่อยๆ จนเป็นรูปทรงคล้ายปิรามิดลักษณะพิเศษในการวางหม้อคือจะต้องวางให้กันหม้อชนกัน



การจัดเตรียมเพื่อเริ่มการเผา

หลังจากนั้นจึงเอาฟืนที่เตรียมไว้ ได้แก่ ทางมะพร้าว ทางหมาก ทางตาล และเศษไม้ สอดเข้าไปในช่องว่างตรงฐานเป็นลำดับแรก ต่อจากนั้นจึงใช้ฟืนสุมรอบๆ กองหม้อที่จะเผา แล้วเริ่มจุดไฟเผา คอยเติมฟืนตลอดเวลา การเผาแบบพื้นบ้านนี้จะใช้เวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง และด้วยวิธีการนี้จะต้องใช้ความชำนาญและประสบการณ์เป็นอย่างยิ่ง เพราะต้องควบคุมความร้อนให้พอดี โดยไม่มีเครื่องมือทันสมัยช่วยเลย ถึงแม้ว่าเมื่อเผาเสร็จจะมีหม้อบางส่วนแตกและเสียหายบ้าง แต่หม้อกูบังบาเดาะส่วนใหญ่ก็สามารถออกจำหน่ายในท้องตลาดได้

การเผาแบบพื้นบ้าน

การเผาดินปั้นที่หมู่บ้านกูบังบาเดาะมีกระบวนการที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เหตุเพราะที่



ขณะเผาเครื่องปั้นดินเผาแบบพื้นบ้าน



หม้อและผลิตภัณฑ์ดินเผาที่พร้อมออกสู่ตลาด



ผลิตภัณฑ์ดินเผาภู่งบาเดาะที่มีจำหน่ายในท้องตลาด

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน ภู่งบาเดาะ



หม้อเนาะ



ภูแล



หม้อโล๊ะ



จิอระ



บือกาโบ๊ะคูวิ



บือกาโบ๊ะกอเกาะ



บุง



กาบุงอ

เครื่องปั้นดินเผาที่ภู่งบาเดาะนับว่ามีคุณค่าทางวัฒนธรรมและศิลปะพื้นบ้านภาคใต้เป็นอย่างมากตั้งแต่ปัจจุบัน มีเพียงผู้เฒ่าผู้แก่เพียง 5-6 คน เท่านั้นที่ยังคงเพียรพยายามอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมนี้ต่อไป แล้วในอนาคตหนุ่มสาวชาวสะก่างได้แต่เพียงฟังตำนานเรื่องเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านที่ภู่งบาเดาะเท่านั้น และคงได้แต่เพียงเล่าขานให้ลูกหลานภู่งบาเดาะได้รับรู้ถึงความภาคภูมิใจที่เคยมี

